

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Ḥamishah ḥumshe Torah

‘im 3 targumim ... pe. Rashi, u-ferush Rashbam u-ferush Mikhlal yofi min
R. Shelomoh ben Melekh u-ferush Be’er reḥovot ‘al diḳduḳe Rashi ...
ve-Sefer ha-Ḥinukh me-Rabenu Aharon ha-Levi be-sof kol ḥeleḳ

Sefer Va-yiḳra

Shelomoh ben Yitṣḥaq

Frankfurt de-Oder, 544 [1783 oder 1784]

DI

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9951

אחד מאתיו ונאלטו : מט או דרו או בן-
 דרו ונאלטו או משאר בשרו ממשפחתו
 ונאלטו או השניגה דרו ונגאל : נ וחשב
 עם קנהו משנת המכרו לו עד שנת היבל
 והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר
 יהיה עמו : נא אם עוד רבות בשנים
 לפיהן ישיב ואלתו מכסף מקנתו : נב ואם
 מעט נשאר בשנים עד שנת היבל וחשבי
 לו כפי שניו ישיב את ואלתו : נג כשכיר
 שנה בשנה יהיה עמו לא ירדנו בפרך
 לעינך : נד ואם לא ונאל באלה ויצא
 בשנת היבל הוא ובגיו עמו : נה כי לי
 בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי
 אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם :
 כו א לא תעשו לכם אילים ופסל ומצבה
 לא תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו
 בארצכם להשתחוות עליה כי אני יהוה
 אלהיכם : ב את שבתתי תשמרו ומקדשי
 תיראו אני יהוה :

מצוה שמה

מפטיר

כו

מצוה שמה

ג'ו . הש"ל . לאחז"ה סימן : ומפטירין ויאמר
 ירמיהו כירמיהו בסי' ל"ב :

תהא ליה נד במאהוהי ופרקניה : מט או
 אחבוהי או בר אחבוהי ופרקניה או מקריב
 בשריה מורעיהיה ופרקניה או דמרבין
 ידיה ויתפרק : נ ויתשב עם זבניה משתא
 דאודבן ליה עד שתא דיובלא ויהי כסף
 זבניה במנין שניא כיומי אנרא יהי עמיה :
 נא אם עוד סגאות בשניא לפומהן יתיב
 פורקניה מכסף זבניה : נב ואם זעיר
 אשתאר בשניא עד שתא דיובלא ויתשב
 ליה כפום שנהי יתיב נרת פורקניה :
 נג כאגיר שתא בשתא יהי ועמיה לא
 יפלה ביה בקשיו לעינך : נד ואם לא
 יתפרק באילין ויפוק בשתא דיובלא הוא
 ובניה עמיה : נה ארידלי בני ישראל
 עבדון עבדי אנון דאפקית ותהון מארץ
 דמצרים אנא יי אלקכון : א לא תעבדון
 לכוון טעון וצלם וקמא לא תקימון לכוון
 ואבן סגידא לא רתנון בארעכון למסנד
 עלה ארי אנא יי אלקכון : ב יתיומי
 שבאי דילי תטרון ולבית מקדשי תדרון
 דחלין אנא יי :

אם

אם

רשי

ופנוי שתת ידך הכתוב מדבר ואע"פ כולא תכל עליו (ב"ק ק"ג) כעקופין מפני תולד השם אלא ככא ליגאל ודקדק בחשבון לפי המוצי
 בכל שנה ושנה יכסה לו הגוי ען דמיו חס היו עשרים שנה משמכר עד היובל וקבלו בעשרים שנה גיזאל שנה הגוי עבודת שנה כמנה ולאם סהה זה
 חלבו חמש שנים וכל ליגאל יכסה לו חמשה עשר ויתן לו העבד ט"ו עניים והיה כסף מחכרו כחשטר סנים : (ג) כיומי שכיר יהיה
 עמו . חשבון המוצי לכל שנה ושנה יחשב כאלו כשכר עמו כל שנה בחינה ויכסה לו : (א) ואם עוד רבות בשנים . עד היובל .
 לפיהן . הכל כמו שפירשתי : (ג) לא ירדנו בפרך לעינך . כלומר ואתה רוחה : (נד) הוא זבנו עמו . בני חייב
 בחובות סנין : ואם לא ינאל באלה . כללה הוא נאל ואינו נאל בשם : (נה) כי לי בני ישראל עבדים . סטרי קודם .
 אני ה' אלהיכם . כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה : (א) לא העשול לכם אילים . (ת"ב) כנגד זה הנמכר לככרי
 של

לכח ד' ויבן מן עד פורקנא ויהי ליה חד מן אחוי יפרקניה : מט' או אהבוי או בר אהבוי ופרקניה או מקריב בשניה
 מנצמיה ופרקניה או מאבד ויהי או ידא דצבורא ויהי פריק : ג' ויבין עם עקלאה דבגיה משמא ד' ויבן ליה
 עד שמא ד' ויבלא ויהי קספ וביגו קמנן בשניא הי קימי אנקא יהי עמיה : נא אין עד דרון אירת קמי בשניא
 לפום סבורהון יתיב פורקניה מקספ וביגו : נב ואם קליל ישפירון בשניא עד שמא ד' ויבלא ויקשב ליה קפום
 סכום שני ותיב יר פורקניה : נג הי קמיר שניא בשניא יהי עמיה לא ישעביד ביה בקשיו ואנת תמי ליה :
 נד ואין לא יתפרק קאליו שניא ונפוק בר חורו בשמא ד' ויבלא הוא וביגו עמיה : נה ארום דילי ד' ויבן
 קמי ישראל משמעון לאירתי עבדי הינו דאפיקות יתהון קרוקו משארעא דמצרים אנת הוא : י' אלקרבון :
 א לא תעבדון לבון טענו וצילמין וקמין קטול סנדא לא תקומון לבון
 ואכן מצירא לא תמנין בארעבון למנחם עלה ברם סמיו תקיץ קציורין ד' ויבן
 משוור בארעית מקדשיון ולא למסוד לה ארום אנת : י' אלקרבון : י' ב' יר
 יומי שניא דילי מתרון ולבית מתקדשי תהון קאליו בדמלתי אנת :
 אס

ירושלמי
 ואכן דקטעו :

דשי

שלא יאמר הואיל ורבי מנשה עדין חף אלי' כמותו הואיל ורבי' עובד ע"א חף אלי' כמותו הואיל ורבי מנשה
 מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה האזכור על השביעית ואם מנחם
 סוף לה וכי תמכרו ומכר (מה כתיב ביה או קסא מיד וגו' . דבר הנקבה מיד ליד) לא תור כנסוף מוכר את
 ביתו לא תור כנסוף לזה כדכתיב כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא תור כנסוף מוכר את עמו לא תור
 לכרי : ואכן משכית . לשון כסוי כמו (שמות לג) ושכתי כפי שזכרין הקדקע כדכתיב חכמים (ה) : להשתחוות
 עליו . אפילו לשמים לפי שהשתחויה כפשוטו ידים ורגלים הוא ואשרה תורה לעשות כחזק ען המקדש : (ב) אנה' . כאמן
 לשלם שטר : חסדרת פרשת בהר

באר רהובות דקדוקי רשי

(ה) לדעת רש"י במלת משכית הוא השורש סכך והסין שמאלית הוא תנוורת סמך וכן הוא במלת ושכתי והמדקקים מודליה במלת
 ושכתי אכן במלת משכית אחרו הוא השורש שכה וענינו לשון ראייה והכנה מלשון לשכוי בינה ונקראת רצפת הארץ
 ! על שם כך כעבור שערצפת כאבני שישא ומרמזת ועשתכלן ומכטיץ כופיה :

דכח

דשבים

(ח) משכית . מן שכה כמו מרבית מן רבה . ואינו מוזכר כי אם חכרו עבדו משכית לכס . לשון ראות לכסו . חף כאן
 אכן רואה שיש לו כה נלמים וצורים להסתכל בהן : חסלת בהר מ'סוד רבינו שמואל :

אס

מבלל יופי

הנכרי אגר בארץ ישראל שקבל עליו שרלא לעבוד עבודה זרה : (או לעקר) . אמרו רז"ל זרה שנמכר לעבודה זרה עצמה להיות לה שמש וקראו עקר לפי שנקרא מכל עסקו לשמש לעבודה זרה להטוב עצים ולשאוב מים : או טענתו הן תושב כי תושב יסב עיניו בארצו לפי שאינו עובד עבודה זרה ויהיה עקר מי שמתוית לבו לעקרותו ולהעתיקו מארצו בעבוד שיהו עובד עבודה זרה והוא מושפח גר תושב אלא שגר תושב קבל עליו שלא לעבוד ע"ו והוא לא קבל עליו זכ :

ויש אומרים שהוא כמו עקר שרשוי : (נב) ואם מעט שאר בכום מן ויש לפרש' כמשמעו : כו (א) (ומצבה) . האכן שמציבין אותה להשתחוות לר' : (ואכן משכית) . ענין ציור וענינו מלשון הכנה כי הדבר המצוייר יביט בו האדם ותרנוס מצפה סבוהא : (ב) (ומקדשי) . בית המקדש נקרא כן בחקותי

מא
 מקריב
 מדביק
 משתא
 קספ
 קמיה :
 ותיב
 דעיר
 משב
 ה :
 א
 לא
 הוא
 א
 קע
 עבדון
 כון
 מסנד
 ומי
 וין
 י המניח
 ס סהזה
 ר יהיה
 יוכל
 גני חייב
 קודם
 בר לכנדי
 פ

ג אס בחקתי הלכו ואת מצותי תשמרו
 ועשיתם אתם: ד ונתתי גשמיכם
 בעתם ונתתה הארץ יכולה ועין השרה ותן
 פרוי: ה והשיג לכם דיש את בציר ובציר
 ישיג את זרע ואתלחם להמכם לשבע
 שני וישבתם לבטח בארצכם: ו ונתתי שלום
 בארץ ושכבתם ואין מחריר והשבתי חיה
 דעה מן הארץ והרב לא תגבר בארצכם:
 ז ורדפתם ארתיביכם ונפלו לפניכם
 לחרב: ח ורדפו מכם תמשה מאה ומאה
 מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם
 לחרב: ט ופמתי אליכם והפריתי אתכם
 שלישי והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם:
 חמישי ויאכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאוו:
 יא ונתתי משבני בתוככם ולא תגעל נפשי
 אתכם: יב והתהלכתי בתוככם והייתי לכם
 לאלהים

ג אס בחקתי הלכו ואת מצותי תשמרו
 ונתתם בידו ונתתם בידו: ד ואתן
 מטריכון בעידתו ונתתן ארעא על ליתתה
 ואלן חקלא ותן אביה: ה ויערע לבון
 דישא לקספא וקספא יערע לאפוקי בר
 זרעא ותיכלון להמכון למשבני ותיחבון
 לרוחצן בארעכון: ו ואתן שלמא בארעא
 ותשרון ולית דמנד ואבטל חיתא בישתא
 מן ארעא ודקטלין בהרבא לא ייעידון
 בארעכון: ז ותרדפון יתדבעלי דקביכון
 ויפלו קדמיכון לחרבא: ח וירדפון
 מנכון חמישא מאה ומאה מנכון לרבנותא
 יערקון ויפלו בעלי דקביכון קדמיכון
 לחרבא: ט ואתפני במימרי לאיטבא
 לבון ואפיש יתכון ואסני יתכון ואקיס ית
 קמי גמכון: י ותיכלון עתיקא דעתיק
 ועתיקא מן קדם חדתא תפנון: יא ואתן
 משבני ביניכון ולא ירחק מימרי יתכון: יב

רשי

לאלהא

(ג) אס בחקתי הלכו - יכול זה קיום המצות כשהיא חומר ועשיתם אותם שהקיום החומר הוא מה אינו קיים אס בחקתי
 תלכו שיהיו עמלים כעורה: ואת מצותי תשמרו - הן עמלים כעורה על מנת לשמור ולקיים כן שנתת
 (דברים ח) ולמדתם אותם ושאריתם ליעשותם: (ד) בעתם - (ת"כ הענינה כב) כשעה שאין דין כני אדם לאלה כגון (לילי
 רביעית - רש"י) כלילי זכות: ועין השרה - (ת"כ) סן חילט סרק ועידין לעשות פירות: (ה) והשיג לכם דיש
 את בציר - שיהא הדיש חריבה ואתם יעסקו בו עד הכניר וככניר תפסקו עד שעת הזרע: ואתלחם לחמכם לשובע - (ת"כ)
 אוכל המעלה הוא מתברך בחייו: (ו) ונתתי שלום - שעה תלמדו הרי תוכלו והיישעתה אס אין שלום אין כלום חליד לומר חחר
 כל זאת וכתת שלום כדרך מלאך שהשלוש שקול כנגד הכל וכן הוא חומר (ישעיה טח) עשה שלום וכרח את הכל: והרב לא תעבור
 בארצכם - (ת"כ) אין צריך לומר שלא יבואו לחלמה אלא חפילו לעבור דרך חירכס ממדינה למדינה: (ז) רבנותא לחרב -
 (ת"כ) איש כחרכ רעהו: (ח) וירדפו מכם - (ת"כ) מן החלשיה שסכס ולא מן הגבורים שסכס: חמישה מאה ומאה
 רבבה - (ת"כ) וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר אלא מזה חכס אני אלפים וירדפו (יש עקדקים כלשון רש"י שהוא
 כמו כפל ואריות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צ"ל - וכיון כך עקדקים כל גזילי הפרשים וחשוכים כלשון רש"י בפרשת
 בראשית לא היה צריך להחיל וזה טעם פתח שם כן כפל ונ"ש כיסובם וכלן נראה לפרש לחורי הנאון המופלג מהר"ר עשה
 סרף כר"ו שגלת רבבה כוכל כ" פירושים עירוש אחד עשרת אלפים ונ"ו מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון וירוש כ" רבבה
 מספר

ג אם בחקתי אין פקמי אובימי פתכו ונת סדרי דיני תגטררו ומעברו יתחו : ד ואיחו מטובא דארעכו
 בעדנכו בכיר זלמיש ומיתן ארעא פירי עללקא ואילו דאנפי ברא יצלת בפירו : ה ונארע
 לכוו בקמא ית קיטפא וקטפא ונארע אפקית בר זרעא ומיכלו למוכו ומשפטו ותקכו לרנחצו דארעכו : ו
 ו ואיחו שלקמא דארעא דישראל ומשררו זלית דמיט ואבטיל רשות חיעת ברא מן ארעא דישראל ושלופי חרב
 לא יעורו בארעכו : ז ומתפרו ית בעלי דבכו ונפלו דמיכו מבידי חרב : ח וירדפו מכוו פקמיא
 למאתא ומאתא מכוו לרבכותא יעתיקו ונפלו בעלי דבכוו דמיכוו מבידי חרב : ט ואתפגי מן אגרי עקביא
 למשלמא לכוו אגרי עובדיכוו טובא ואיתקוף יתכוו ונפגי יתכוו ואקיס ית קימי עמכוו : י ומיכלו עתיקא
 דמעמא ולא תשלמטון ורבם עתיקא מן קדם עיבורא מתמא הפנו מן אוצריכוו : יא ואיחו שבעת יתרי בעיכוו
 גלא יתמק מימרי יתכוו : יב וצשגרי אגרי שגימי ביניכוו ויהי מימרי לכוו לאלקיזא פרוק ואתרו תחו לשימי
 לאומא

רשי

מספר מרובה על פס ריבוי וזה הפירוש מולל רשי' באומרו והלא לא היה ז"ל וכו' וד"ק) אלא אינו דומה מועטין העושין את
 התורה למרובין העושין את התורה : ונפלו אויבוכם וגומר : סהיו כופלין לפניכם שלא כדרך הארץ : (ט) ופנותי אליכם .
 אמנה וכל עסקי לשלם אכרסם מלה"ד למלך ששבר פועלים וכו' כדחיתא בת"כ : והפירותי אהבם . (ת"ב) כמריה ורכיה :
 והרבתי אהבם : (ת"ב) בקומה זקופה : והקימותי את בריתי אהבם . (ת"ב) כרית חדשה לא ככרית הראשונה שהפירתם
 אלא כרית חדשה שלא תופר שכחתי (ירמיה לא) : וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה כרית חדשה לא ככרית וגומר : (י)
 ואבלתם ישן נושן . הפירות יהיו עשתי עירין וטובים להתיישן סיהא יתן הכושר של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד : וישן משני
 חדש תוציאו . סיהא הגרנות מלאות חדש והחזירות מלאות יתן ולריכס אתם למנות האזניות למקום אחר לתת החדש למזון :
 (יא) ונתתי משכני . זה בית הקודש : ולא תגעל נפשי . אין רוחי קנה כסם כל גיעלה לזון פליטת דבר הכלול בדבר
 כמו (שמואל אב) כי סם נגעל יוגן נקורים לא קבל המשימה שמוסחין מוגן של עור מכושל כדי להחליט זועליו מכת תן או הבית
 שלל יקוב העור : (יב) והתהלכתי ברוכבם . חטייל עמכם כגן עדן כאשר חכם ולא תהיו מודעועים מווי יכול לא תראו
 מנונו

רשב"ם

אם בחוקתי (ו) וישן מעני פדש תוליו . מן הגרנות . מוכר כדכתיב תוליו את כל מעשר תבואתך (וכתב ללוים) ס"א

מכלל יופי

בחקתי (ו) (ונתתי גשמיכם בעתם) . וזו השמש במקום אם והיא מורה להשוברת הרבר ומענהו אם בחקותי תלכו המענה ונתתי גשמיכם בעתם . (יבולה) ענינו ענין תבואה ופרי וכל מוצא הארץ .
 (ו) **והשבת** חיה רעה מן הארץ . כמן הוא דעת רבי שניעון שאחר משבתו שלא יוקו כי תהיה ארץ ישראל כעת קיום המצות כאשר היה העולם קודם מטאו של אדם אין קיה ורמז ענין האדם כעו שאמרין אין ברוד ענין אלא החטא ענין כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני מטאו של אדם כי נגור עליו להיות טרף לשניהם והיטע הטרף טבע להם גס להטריף ואתו כי כטרפם את האדם פעם אחת וקופו להיות רעים יותר וכן אחר הכתוב וילמד לטרוף טרף אדם אכל והנה כשריאת העול' כאשר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב לכל מית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רוח על הארץ אשר סוגפס מיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב ויהי כי הוא הטבע אשר הוסיף כהם ואחר מן למזו הטרף מפני החטא והחיות ארץ ישראל על השלמות תשמות ציפת

מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הוסיף כהם בעת יצירתם ועל כן אמר הכתיב על ימי הגואל אשר יבא מנוע ישי שושב השלום בעולם ויחלל הטרף ודעת הכהמה וכל חיה ורמז כאשר היה בטבעם ונתתה וכן כתוב וגר זאכעם כהם ומור עם גדי יריבך ואריה כקדר יאכל עבן וגו' לא ירעו ולא ישחיתו ככל הר קדשי :

(ח) **ומאה** עמס דרכה ירדפו . הרבה היא עשרת אלפים והיא ראוי כפי החשבון העכוון שאם חמשה ירדפו ויאה הנה מאה שני אלפים ירדפו . ויש מפרשים שטעם מאה ממש חמשה חמשה מוכר וסם חמש מאות וכן עולה כחשבון ישר . ורבותינו ז"ל אמרו אינו דומה מועטים העושים את התורה למרובים העושים את התורה :

(ז) **לפגיתם** (לחרב) . הלמד במקום בית : (י) (נושן) . רוצה לומר ישן נושן מאד ישן שר הטעם תוליו מן אשתקד נושן של שלש שני קוממות

לאֱלֹהִים וְאַתֶּם תְּהִיוּ לִי לְעַם : יג אֲנִי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 מִהֵיחֵת לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִשַּׁת עַלְכֶם וְאוֹלֶךְ
 אֶתְכֶם קוֹמְמוֹת : פ יד וְאִם־
 לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כְּלֵי־הַמִּצְוֹת
 הָאֵלֶּה : טו וְאִם־בַּחֲקָתִי תִמְאָסוּ וְאִם־אֶת־
 מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶרֶת־
 כָּל־מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֶת־בְּרִיתִי : טז אֶף־
 אֲנִי אֶעֱשֶׂה נֹאֵת לְכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה
 אֶת־הַשְּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקְּדֵהֶת מִכְּלוֹת עֵינַיִם
 וּמְדִיבַת גִּפְשׁ וּדְרַעְתָּם לְרִיק זְרַעְכֶם וְאֶכְלְהוּ
 אֹיְבֵיכֶם : יז וְנָתַתִּי פָנַי בְּכֶם וְנִגְפַתֶּם לִפְנֵי
 אֹיְבֵיכֶם וּרְדוּ בְכֶם שְׂנְאֵיכֶם וְנִסְתַּם וְאִין־
 רִדְף אֶתְכֶם : יח וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמָעוּ
 לִי וְנִסְפַתִּי לְיִסְרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עָר־

לאֱלֹהֵא וְאַתֶּן תְּהוּן־קְדַמִּי לְעַם : יג אֲנִי
 אֱלֹהֵיכֶן דְּאִפְסִיקִית יִתְכֶן מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 מִלְּמַתְהוּ לְהוּן עֲבָדִין וְתִבְרִית גִּיר עֲמִמִּי
 מִנְכֶן וְדִבְרִית יִתְכֶן בְּחִירוֹתָא : יד וְאִם־
 לֹא תִקְבְּלוּן לְמִימְרֵי וְלֹא תַעֲבִדוּן נְת־כְלֵי־
 פְּקוּדֵי אֵילִין : טו וְאִם־בְּקִנְמֵי תִקְוִוּן
 וְאִם־יִתְ־דִינֵי תִרְחַק נַפְשְׁכֶן בְּדִיל־דְּלֵל
 לְמַעַבְד וְתִבְל־פְּקוּרֵי לְאִשְׁוִיתְכֶן וְת־
 קִימִי : טז אֶף־אֲנִי אֶעֱבִיד־דָּא לְכוּן
 וְאִסְעֵר עֲלֵיכוּן בִּיהוֹלְתָא שְׁחֶפֶתָא וְקְדֵהֶתָא
 מִחֻשְׁבָּן עֵינִין וּמִפְחָן גִּפְשׁ וְתוֹרְעוּן לְרִיקָנִי
 זְרַעְכוּן וְיִבְלוּגִיה בְּעֲלִי־דְּבִיכוּן : יז וְאַתֶּן
 רוּחוּן בְּכוּן וְתִסְבְּרוּן קְדָם בְּעֲלִי־דְּבִיכוּן
 וְיִרְדוּן בְּכוּן שְׂנְאֵיכוּן וְתַעֲרְקוּן וְלִית דְּרִדְף
 יִתְכֶן : יח וְאִם־עַד־אֵילִין לֹא תִקְבְּלוּן

חטאתיכם

ד'ש"י

למימרי

עמנו ת"ל וכייתי לכם לאלהים : (יג) אני י' אלהיכם כדלוי אני שתלמינו בו שלי יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים
 וכייתי לכם ניסים גדולים : כוונתו . כעין יתד כפי דאשי העול המעבדים היומרה שלא תלא מראש השור ויתיר הקשר
 כמו (רמיה כז) עשה לך עושרות ומוטות קבלי"ח כלע"ו : קומסויר . בקומה וקופה : (יד) ואם לא תשמעו לי
 להיות עמלים כתורה ולדיעת מדרש תכמים יכול לקיים המצות כשהוא חומר ולא תעשו וגו' כרי קיום מצות חומר הא מה אני
 מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים כתורה ומה תלמוד לומר לי חזני אלה זה המכיר את רכבו ומוכין למרוד בו וכן כמרוד
 (בראשית י) גבור ליד לפני ה' שמכירו ומתכוין למרוד בו וכן באנשי סדום (שם יג) רעים וחטאים לה' מאד מכירים את
 רבונם ומתכוונים למרוד בו : ולא רועשו . ה"ב משלח תלמוד לא תעשו כרי שמים עבירות : (טו) ואם בחקותי המאסו .
 וזאת כלחמים העושים : משפטי תגועל נפשכם . סוגא החכמים : לבלתי עשות . מונע את חמרים עושות . את כל מצותי .
 כופר שלא נותים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות : להפרכם את בריתי . כופר בעיקר הרי טבע עבירות
 הראשונה גוררת השנייה וכן עד השביעית ואל הן לא למד ולא עשה מואם בלחמים העושים סוגא את החכמים מונע את הלחמים
 כופר במצות כופר בעיקר : (יז) והפקדתי עליכם . נותי עליכם . שחפרת . חולי שמשחף את הכשר חכמ"ל לים כלע"ו
 דומה לנפוש שהוקלה כפיחתו ומראית פניו ועופה : קדחת . חולי שנקדחת את האף ומחללו ומחשירו כמו (דברים לב) כי אם
 קדחת חכמי . מכללות עינים ומדיבור נפש : העינים נופות וכלות לראות שיקל וירפח וסוף שלא ירפח ויראנו הנפשות של
 משפחה בנותו כל תלויה שאינה באה ותוחלת ממוסכה קרויה כליון עינים : וזרעתם לרוק . תודעו ולא תנחח ואם תנחח
 ויחללו אויביכם : (יז) ונהרתי פני . פנאי שלי פונה אני מכל עשיתי להרע לכם : ורדו בכם שונאיכם . כחשמונו ישלטו בכם .
 חגדת ת"כ עירטה זו : אף אני אעשה זאת . חיינו נזכר אלא בחק וכן חף אני חלך עמכם בקרי : והפקדתי עליכם . סיחוי המכות
 מורדות אתכם מן לוו עד שהראשונה פקודה אללכם אחיה אחרת אסוכנה לה : בהלה . מכה המכהלת את הכריתות ולי זו מכת עותק :
 את רועתה . יסלך אדם שהוא חולה ומוטל במטה חבל כשרע שומר עליה ת"ל שחפת שהוא כחף חו עתים שהוא כחף חבל מוט ולינו
 עקדת ת"ל ואת הקדחת חלמלן שהוא מהד"ס או עתים שהוא עקדתי וסבור הולך בעמקו סיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא חינו סבור כעמנו
 סיחיה חבל לחמים סבורים סיחיה ת"ל ומדיבות נפש : וזרעתם לרוק ארצכם . וזרעוהו לה עונות ונעשתה מיה אויביכם כלים
 ואלולים

לאימא קרושיא : יג אגא יי אלהבון דאפיקות ירמיו קרמיו מן ארעא דמצרים למתני להון משעבדון ותברית
 גיר שעבדוהון מעלובון דקברית ותבון מביהוון בני חורי ותלביית לתבון בקומא זקופא : יד ואם לא תמצבון
 למשמע לארלפן מאלפי ארבייתי ולא תעבדון מן דעמיכי מן קד פקרבא האלון : טו ואין בקימי ארבייתי
 תקיצו ואין ית סרתי דעי מרתיק בפשמיון קדיל דלא למעבר ית כל פקובי וסיפבון למבטלא ית קימי :
 טז לחוד אגא אעביר דא לכון ואגרי עליכון ממת מתנהא ית שחיפתא נה קדחומא מבליא עיניו ומסיפא
 גפש ומירקעו לרקינא ורעבון דלא צמח ובפיא יקלון ותהון בעלי דבביון : יז ואימון פניתא למעסוק בבון
 ומתקרון וגו' : יח ואין פמר אלון מרדנותא לא תצבון למשמע לארלפן ארבייתי ואוסיף למרדי ותבון שבע

מאחאתא

רשיי

ואוכלים תלמוד לומר ואכלוהו אויביכם הא כיצד וזרעה שנה ראשונה ואיכה מזמנת שנה שנייה מזמנת ואויביכם באים ומולאים תכואו לימי
 המנוח ומכפנים מתים ברעה שלא לקטו תכואו אשתקד . ד"ה וזרעתם לריק ורעכם . כנגד הכניס והכניס הכתוב ודבר שאתה עושה כהם
 ומגדלן והפטיח בא ומכלה אותם שחומר (איכה ב) אשר טעמתי ורביתי אויבי כלם : ונתחייפנו בכם . כמו שגלוהו בטובה ופניתי
 אליכם כך באמר ברעה ונתתי פני משלקי ושל למוך שאמר לעבדיו פונה אני ומכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה : ונתפתח לפני
 אויביכם . (ת"כ) שיהא המות הורג אתכם ומכפנים ובעלי דבביון מקיפין אתכם ומכחון (א) : ורדו בכם שונאים . (ת"כ)
 שאינו מועמד שונאים אלא מכס וככס שבעה שמונות העולם ע"ה עומדים על ישראל אינם מוקשים אלא זה שכלו שפ' (שופטים)
 והיה חס זרע ישראל ופלה מדין ועמלק וכני קדם ונומר ויחמו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכס
 וככס הם מתפשים אחר המטמוניות שלכם וכן הוא חומר . (איכה ג) ואשר אכלו שאר עמי ועורם ועעליהם הפשיטו ונומר :
 ונסתתם . מפני אימה : ואין רודף אתכם . עכ"ל כפ' . (יח) ואם עד אלה . ואם בעוד אלה לאתשמעו (כ) : ויספתו :
 עוד

באר רחובות דקדוקי רשיי

(א) דהא על כורחן הוצרכו לומר הדגש שתון הגימ' לבלת ונגפתם עורה חסרון נ"ן אות ראשונה מן השורש והכו"ה הכתובה
 היא לסימן לשון נפעל וכאלו כתיב ונגפתם (איר ווערט ווערין גמארט פון חיון אנדרין) אבל על זה קשה כיון דמירי
 שהסיקלו פעולת הנגיפה מן אחרים היו למכתב ונגפתם מאויביכם לכן קאמר רש"י שיהא המות הורג אתכם מכפנים ורצה לומר לא יקבלו
 הנגיפה מן האויב רק יקבלו פעולת הנגיפה מן חלאך המות ומלת לפני אויביכם עלתא אחריתי היא מיהו בעלי דבביון מקיפין אתכם מכחון :
 (ב) משום דמלת עד עניינה על הרוב לשמש על נבולת המון כמו עד ערכ או נבולת המקום עד מה תבוא וכאמת חיון כאן כוונת
 הפסוק להעמוד להם נבול ומן שיעברו על התורה כי אין לה הפסק לכן הוטרך לפרש דכאלו כתיב ואם בעוד אלה והיינו
 בעוד שכל הכרות האלה לא תשמעו לי :

רשב"ם

(ס"א ובה הלוי) וגו' : (יג) מוטות עולכם . כדכתיב עשה לך מוטות . היא הרצועה שקושרין בה העול
 של עץ הקרוי מוטות . לפי שמוטה ומרכיך את לואר השור : קוממויות . כשהוסד העול וקף את ראשו : (יח) שבע על
 הטחתיכם . כלומר הכרה נזכות על טחתיכם . כמו שבע יפול לדיק וקס . ואור החמה יהיה שבעתים . זהמיקלן שבעתים :
 ושכרתי

מכלל יופי

(יג) (קוממויות) האולרות היטן לתת כו את
 כלומר בקומה זקופה שלא
 תפחדו באדם ע"ד יוצאים
 בידרכם והוא שם : (טו) (להפיקם) משפט המלה
 להפיקם . הלמד פהוהר
 כי בלתי הלמד להפיקם הוא בשוא ופרתח כמו
 להפיקם להפיקם . והכלל כשהחלה התבה
 אחת מאותיות אחת ע' ונקודה שוא
 פתח ויבא עליה אחת מאותיות כל"כ תהיה פהוהוילכן
 משפט המלה להפיקם הלמד פהוהה הוא בשוא ופרתח
 וכאשר הקרו המלה הפילו היות כמו שעשו

כמלת שמואל לא ינדקקו פלשתיים שהיה ראוי וירביקו
 ובקקלם המלה הפבו שוא ההא תחת הלמד ופתח
 הלמד תחת ההא : (טו) (והפקדה) ענין מנוי וזמירות :
 (ואה ה דחת) . הוא השורף מרוב החטימות והוא שקראו
 לואש של עצמותו : (מכלול עינים) . ענין כריון
 והשחתה : (רמזיכת נפש) . משפטו פדאיבות וענינו
 דרעצבון והדאגה : (יז) (ורדו
 בכם) . ענינו הממשלה : (יח) (שבע על טחתיכם) .
 שבע ושבעה יבואו ריטך
 והטעם שיוסף ליסר אתכם חשבון שאינו חשבונ
 הכרה יתת טעמות זמירות אלא יורה ויבואו כו
 התעבון

חטאתיכם: יש ושברתי את גאון עונכם
 ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם
 כנחשת: כ ותם לריק כחכם ולא תתן
 ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פרוי:
 כא ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע
 לי ונספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם:
 כג והשלחתי בכם את חיות השדה ושכלה
 אתכם ותקריתיה את בהמתכם ודמ עיטרה
 אחכם ונשמו דרכיכם: כג ואם יבאלה לא
 תוקרו לי והלכתם עמי קרי: כד והלקתי
 אף אני עמכם בקרי והביתי אחכם נס אני
 שבע על חטאתיכם: כה והבאתי עליכם
 חרב נקמת נקם ברית ונאספתם אלי עריכם
 ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב:
 פ כו בשברי לכם מטה לחם ואפועשר
 נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם
 במשקל

למימרי ואוסף למרדי יתכון שבע על-
 חוביכון: יט ואתבר ית יקר תוקפיכון
 ואתן ית שמא דעלויכון תקיפין כפרזלא
 מלא חתה מטרא וארעה דתהותיכון
 חסינא כנחשא מלמ עבד פירין: כ ויסוף
 לריקנות חילכון ודא תתן ארעכון ית
 עללתה ואילן ארעה לא יתן אביה:
 כא ואם תהכון קדמי בקשיו ולא תיבון
 לקבלא למימרי ואוסף לאיתאה עליכון
 קחא שבע כחוביכון: כב ואגרי בכון ית
 חיצת ברעא ותחביל יתכון ותשיצי ית
 בעירכון ותועיר יתכון ויצדון אורח תכון:
 כג ואם יבאלין לא תתרון למימרי
 ותהכון קדמי בקשיו: כד ואהך אף אנא
 עמכון בקשיו ואלקי יתכון אף אנא שבע
 על חוביכון: כה ואיתי עליכון דקשלין
 בהרעא ויתפרעון מנכון פורענותא על-

דעברתון על פתגמי אורייתא ותחבנשון לקרויכון ואיגרי מותנא בגיבון ותחמסרון
 ביד סגאה: כו בדאתבר לכון סעיד מקלא ונפון עשר נשין לחמכון בתנורא חד ויתיבן
 לחמכון

דשי

עוד יסודין אחרים: שבע על חטאתיכם - (ת"כ) טבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה (יש) ושברתי
 את גאון עונכם - זה בית המקדש וכן הוא חומר (יהוואלכ"ד) סנני מחלל את מקדשי את גאון עונכם: ונתתי את שמיכם
 כברזל ואת ארצכם כנחשה - זו קנה מעל טעם הוא חומר (דברים כה) והיו עסקי אשר על ראשן נחשה נחומר והיו
 השמים מויעין כדרך שהנחשת מויע והארץ אינה מויעה כדרך שאין הכרזל מויע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא
 יסיו מויעין כדרך שאין הכרזל מויע והיא מורכ בעולם והארץ תהא מויע כדרך שהנחשת מויע והיא מאכלת פירותיה:
 (כ) ותם לריק כחכם - (ת"כ) הרי אדם שלא עמל שלא תרש שלא זרע שלא נכס שלא כסת שלא עמד וכשעת
 הקציר כה שדמון ומלכה חומו אין סך כלום אבל אדם שפעל ותרש וזרע ונכס וכסת ועמד והא שדמון והלקה חומו הרי טני
 טלזה קמות: ולא תתן ארצכם ארץ יבולה - (ת"כ) אף מה שאתם מוכילים כשעת הזרע: ועץ הארץ - (ת"כ)
 אפי' מן הארץ יהא לקוי שלא יתנועע ותיו כשעת החטא: לא יתן - משמש למעלה ולמטה אעין ואכרי: לא יתן פרוי - כסווא
 מפרה קסיר פירותיו הרי שתי קללות יש כאן שבע פורעניות: (כא) ואם תלכו עמי קרי - רבותינו חשבו עראי כקרה שאינו אלא
 לפרקיסין תלכו עראי כמנות ומחוס פירש לשון מניעה וכן (משלי ב"ה) הוקר רגלך וכן יקר רוח (משלי י"ז) וקרוכ לשון זה לתרגומן
 של אהלים לשון קושי שתקצין לכם לימנע ונתקרה אלי (ג): שבע כחטאתיכם - שבע פורעניות אחרים כחמסר שבע כחטאתיכם:
 (כב) והשלחתי לשון גריו: ושכלה אתכם - אין לילחל חיה שאכלת מדריכה סך כהמה שאין דרכה כן מניין ת"ל
 (דברים ל"ב) וכן כמנות אשלתכם פרי שמים ומניין שתהא מנייתה כמנייתה ת"ל (שם) עם חמת אחלי עפר מה אלו נחמין ומניתי

ואחאחא על שבע עיביו די חטיתו קדמי : יט ואיתבר ית אפר הקוף ומקדשיכו ואיתו ית שמא דעילויכו
 קריבו די פקולא דלא פגעו מן דלא למחמא לכו טלון ומיטרו וצדעא דתחומיכו די פתחיה דמעע למינדא
 פירקא : כ ויסוף לביקני חיליכו ודא תימו ארעכו ית מוח דאחיו מעליו לטונה ואילו דאנפי ברא יקלח בירו :
 כא ואן פתכו עמי בערצא ודא תצבו למשעמ לאולפו אורימי ואסיף לאיתארה עליכו שביעמא קמא על
 שבע עיביו די חטיתו קדמי : כב ואגרי בכו קשרת חעת ברא ותפל יתכו ותשיצי ית בעיריכו סגרא ומגיד
 יתכו מלגיו ויצבו אורחככו : כג ואן באילו מרדוורא לא תרעדיו קדמי ותככו קדמי בערצא :
 כד ואיצבר ארף אנא יתכו בערצא בעלמא ואמתי יתכו לחור אנא שבע קחו על שבע עיביו די חטיתו קדמי :
 כה ואיתי עליכו עם שלופי הרב למחשכע מכו על דכטלתו ית קימי ותתקשו מן צידא לקרתיכו ואגרי
 מותנא ביכו ותתמסרו בד מימי קד סנאכו : כו בד אתבור לכו חושר קל פגדי מונא וצפין עשר נשין

לחטיכו

רשי

אף אלו נוסחין ומיתין כתיב בן שטיס בן ישראל חמור נוסח ומית גיד כן ומית : ושכלה אחכם . אלוהקטניס : והכריחה
 אור בהמרבס . מחסין : והמעיתה ארכם . חכמיס : וגשטודרכיכם . סכיליס גדוליס ומכיליס קטניס די שבע
 פורעניות מן כהמס וסן מיה חיות ומלי עפר ושכלה הכרית והמעיתה וכסו : (כג) לא הוסרו לי . לשוכאלי : (כד) נקם
 ברית . ויש נקם שאינו כברית כדך אחר נקמות והוסמו עיניו על דקיהו . ד"א נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם . כל הכחש
 מרב שבמקרא הוא עלמות חילות חויס : וגאספתם . מן החוק חלוקה סגרים מפני המגור : ושלחתי דבר בהוככם .
 על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הנריס עליכם לפי שאין מלניס את העת כירושלים וכאס מוניס את העת לקברו כתיב בל חויס :
 (כו) מטה לחם . לשון משען כמו מטעו : בשכרי לכם מטה לחם . אשכור לכם כל מטעו אוכלוס מטרעס : ואשר
 עשר

באר רחובות דקדוקי רשי

(ג) לדעת רבותינו ל' כמלפ קרי הוא השורש קרה מלשון חקרה לילה ולדעת מחס הוא השורש יקר רק שנעלמה ז"ל השורש
 וקאמרי עוד דדעת מחס סכיהם לדעת האונקל סמיסם לדעת מחס תלת קריהא מלשון חוקע רגלך (מלך שווער
 דין טיס) וכן גם האונקלים מתרגמו בקשין (החייט אדר שווערה) :

רשב"ס

(יט) ושכרתי את גאון עוכם . כדכתיב ששכרי לכם אטע לחם : וכדכתיב גאון שבעת לחם הים לה . ואגדה . הוא בית
 פוקד . כדכתיב הנני מחלל את חקדני גאון עוכם . לפי הפסוק כיון שפירשתי שכן מוכיח סוף הוקרא . ונתתי את שמיכם
 וגומר : (ס"א) מ"הד (כ) כחכם . כי האדמה לא תוסף תת את קצה לכם : (כא) ואם תלכו עמי קרי . מחס פירס
 לשון מניעה מגזירת הוקר רגלך . והכל הוא . כי הוקר מגזירת חטופי פ"ה הפעל כמו הוסף את אביך . מן אחרס יש . וקרי
 מן קרה . מגזרת אקרה כה . וזה פירושו . אם תלכו עמי במקרה ול' תדיר כאלס שאינו הולך תדיר אלל בוראו : (כב) נקם
 ברית . שעברתם . כמו פתק לעלמא להפרכס את בריתי . (כ) עשר נשים . כלומר הרבה . כמו זה עשר פעמים
 תכלימוני

מכלל יופי

החשבון לפי שכל ימי העולם שביעיות ובמכלל יקא המספר על דרך גומא לרובות ורדגודל :	שכר זכר וכל זה פעבור חטאתיהם לא סיהי המוסר יתר ממה שחטאו כי כה כתיב לא כחשיתו עשה לנו ולא כעונותינו גחל עלינו ועזרת הסופר אמר ואתה אלהינו חסכת למטה מעוננו . ורש"י פירש שבע כוח הנוקם שהוא סך החסון ותכס כפסוקים שבע חטאות ועליהם שבע קללות וכן אמרו רבותינו ו' איתם חטאתם לפני שבע חטאות הן וקבו עליכם	מקרה חם ואינם תמורל הס חטאו כשכעיס חטיות ולקו כשכעיס זנה של גלות בכל עדת כנגד מדה :	מקרה חם ואינם תמורל עונותיכם : (כב) והשלחתי ענין החרה הרבר מאין עוצרו והוא קרוב לענין שליחות :
שקורין לו ברעו או"רו וכן פירוש כל נחשת ונחשה שנסקרא שמדבר עריו לענין חווק הרי"קם : (כא) קרי . כלומר שהאכרו כי היסורין שאני סביא עליכם דרך	ברית . בטעם נקם הכרית אשר עברתם . אי"פ יא נוקמת הנחמה הכתובה בספר הכרית כאמ"ס ו"ל אי"פ אשר עברתם כטלודין חרכע חיות לא בטלו :	ברית . בטעם נקם הכרית אשר עברתם . אי"פ יא נוקמת הנחמה הכתובה בספר הכרית כאמ"ס ו"ל אי"פ אשר עברתם כטלודין חרכע חיות לא בטלו :	(כו) (מטה לחם) . כדומר משיעו וחוק . ואפו עשר נשים . לפי שהעשרה

עליה : לו והנשארים כלם וחבאתי מדרך
 בלבכם בארצת איביהם ודרך אתם קול
 עלה נדף וגסו מנסת הרב וגפלו ואין רדף :
 לו וכשלו איש באתי במפני הרב
 ורדף אין ולא תהיה לבם תקומה לפני
 איביכם : לח ואבדתם בגוים ואכלה אתכם
 ארץ איביכם : לט והנשארים בכם ימקו
 בעינם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם
 אתם ימקו : מ והתנדו את עונם ואת
 עון אבתם במעלה אשר מעלתי ואף
 אשר הלקו עמי בקרי : מא אף אני אלך
 עמם בקרי והבאתי אתם בארץ איביהם
 או אז ינע לבכם והעלר ואז ירצו את
 עונם : מב וזכרתי את בריתי יעקוב ואף
 את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם
 ואזכר
 לבהון טפשא ובבן ירעון גרתי חוביהון :

מלאו

שמטא בשמיטתו כד היתחון יתבין עלה :
 לו ודישתארין בבון ואעיל תברא בלבהון
 בארצתא דשנאיהון וירדוף יתהון קל טרפא
 דשקיף ויערקון במיערוק מן קדם דקטלין
 בתרפא ויפלו וליה דרדף : לו ויתקלון
 דבר באחוזיה במקדס דקטלין בתרפא ורדף
 ליה ולא תהי לכון סיערא קדם בער
 דבביון : לח ותכרון ביגיי עטמא ותגמר
 בתכון אבע בעלי דבביון : לט ודישתארין
 בבון יתמסון בחוביהון בארצתא בעלי
 דבביון ואף בחובי אבהתהון בישא
 באהידין בידיהון יתמסון : מ וירדון ית
 חוביהון ויתחובי אבהתהון בשקריריהון
 דשקרו קדמי ואף דחליכו קדמי בקשיו :
 מא אף אנא איהך עמהון בקשיו ואעיל
 יתהון בארע בעלי דבביהון אויבון ותבר
 מב ודברנא יתקמי דעס יעקוב ואף

רשי

ית

לפי המקום ארבע מאות ושלשים שנה שלש מאות ותשעים היו שני עונם משכנמו לארץ עד שזלו עשרת השבטים ומני יהודה הכניסו לפני מ'
 שנה ויחלו עשרת השבטים עד תרבות ירושלים הוא שנאת כחוקאל (יחזקאל ד) ואתה שכל על נדך השאלית וגומר וכלית את אלה
 ונא ושכנב על נדך הימית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה וכחזה זו נחמה ליחזקאל כשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו
 שש שנים עד גלות דקריזו הררי ארבעים ושש וח"ת שנות חכמה חמישים וחמש היו חכמה בים תשיכה שלשים ושלש שנה וכל שנות דשני עשרים
 ושנים כחשור כהגדת חלק ושל חמון שנים ונחת עשרה ליהויקים וכנודן לדקריזו כחשופ (ס"ח) לארבע מאות ושלשים ושש שנה עניטון
 ויכלות זכרה והם שש עשרה לחאה י"ד שניטין וכי וכלות הררי לארבע מאות שנה ששים וארבע - לשלשים ושש שנה חמש שמיטות - הררי שבעים
 חסר חת ועוד שנה יתירה שכנפה בשמיטה היו שלמות לשבעים (ל"א וחזרו יוככ שגלו שלא נגמר פעונם נחש להם) - ועליהם נגזר
 שבעים שנה שלמים וכן הוא חומר בדברי הימים (ב"ה ב"ו) עד רלתי הארץ את ושבתותיה למלאת שבעים שנה : (לו) ורחבארני
 מרן : פחד ורך לבכ מ"ס של מרן יסוד נופל הוא כח מ"ס של מועד ושל חוקש (ד) : וגסו מנוסת הרב - כחילו רודפים הורגים
 אותם : עלה נדף : שהרות דוחה ומוכה על עלה אחר ותקשקש ומניח חול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף (לאן חכמה שדופת קדים
 שקיפס קידוס לשון שקיף מקום הטעת הדלת) וכן תרגומו של חבורה משקיפי (ה) : (לו) וכשרו איש באחיו - כשירלו
 לגוס יכשלו זה כזה כי יכהלו לרין : במפני הרב - כחילו כורתיים מלפני הורגים שהיא כלכסם פחד וכל שני סבורים שחוס רודם .
 ת"כ) ומדרשו וכשלו חייזר כחחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערכין זה כזה : (לח) ואבדתם בגוים - כשתהו פורוס תהו
 חכדים זה עוה : ואכלה אתכם - אלו המתים בגולה - (לט) בעונות אבותם אתם - ת"כ) כשעונות אבותם אתם - כשחיותם
 מעשה אבותיהם בידיהם : ימקו - לשון התסה כמו יחסו וכמוהו (זכריה יד) תעוקה כחוריהן (תהלים לח) נעקו חבורתי :
 (מא) והבאתי אותם - ת"כ) חיי בעמי אביאם זו מדה טובה לשראל שלא יהיו חומרים הוא לונגיו בין האומות ע"א בעשה
 כמעשה חיי חיי מניהם אלא מעמיד חיי את כחילי ומחורן לתת כנפי שאלמר (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו'

עיר שני שמיטיו בן דתו שריו עליה : לו ודשמיטיו בכו ובעול תבוא בליבון בארעמא דפנאיהו כוהי
 ררף ותהון קל טרפא דנתר מן אנלו ושרקו הי כמערוקו חרבא ופלוו וליית הררף : לו ונתקלוו גבר באחוי
 הי כמו קדם שליפי חרבא וררף לא אית ולא תתי לכוו תיקא למקום קדם בעלי דבכיון : לח ותיכרוו ביני
 עממיא ותגמר תכוו כמותא ארע בעלי דבכיון : לט ודשמיטיו מכוו ותקמוו בחוביהון בארעמא דפנאיהו
 ואוף בחובי אבהתהון בישא דאחידו כידהון עמהון ותקמוו : מ ויערוו בשעת אנקתהו ית חוביהון ית חובי
 אבהתהון בשקתהון דשקרה בסימרי ואוף דחליכו עמי בעראי : מא ברם אגא ארבר יתהון בעראי בעלמא
 ואעיל יתהון בגליתא בארע בעלי דבכיהון הי ככו : נאפר לבחון ונדנא וכוו ירעו ית חוביהון :

ירושלמי

מב ואדרי בבחמיו ית קנימא דקנימית עם יעקב בבית אל וקנימא
 אל ואוף ית קנימא דקנימית עם יעקב בטור מוריה ואוף
 ית קנימא דקנימית עם אברהם ביני פיסתא אדכור וארעא
 דישראל אדכור בבחמים :
 וארעא אדכור בבחמיו : וארעא

רש"י

מי אביאס לאביד חוקהונו : או אזיכנע . כמו (שמות כג) וזו טועי שורגת הוא אס או יכנע . לכו אחר חולי שמה או יכנע לכנס
 וגו' (ו) ואזירצואת עונם . יכפרו על עונם ביסוריים : (מב) וזכרהיא את ברית יעקב . בחמשה מקומות נכתב מלת

באר רחובות דקדוקי רש"י

(ד) משום דמלת מרף הוא על משקל מרף ושוטף וזו הוכיח רש"י דכמלת מרף המ"ם הוא אות ראשונה מן השורש "כ"א פ"ש
 למעשה דגם במלת מרף המ"ם היא אות ראשונה מן השורש דלית כן כאן לכן הו"ו ד לומר מ"ם של מרף יסוד נופל וכולי
 ור"ל לומר שרשו ר"כ (כל"א חו"י) והמ"ם היא לתואר המ"ם כמזמלות מוקדש מועד ארשם יקש יער והמ"ם י"ג כן המ"ם לתואר המ"ם ונקרא
 חלל רש"י יסוד נופל ח"ף ל"ג כדכאמ"ר המ"ם במלת מרף לאו יסודית הוא וכל מקום כיון דחינה משמעת לשימוש מן יסוד קריליה :
 (ה) דהא בודחי הולכנו לומר הדגש שתוך בלתי במלת כדף מורה חסרון נון אות ראשונה מן השורש והנ"ו הכתובה היא לסימן לזון
 כפעל וכלו כתיב נכדף (ערוגירט גחלאתע פון חיון אדכרין) ומשום דעלזת קשה והי"ס כן בתקרא עיהו המכה ומרף
 על העלה לכו קחמד שהרוח חודשו וכוו על עליה חחר וכולי :
 (ו) משום דמלת או עיקרה לשנוט על הדבר שייך בו ברירה כדאמרינן אגוה לזוה וכלת לזו ברירה הא משעת לכו קחמד
 הוא כוונתו או ברירה שורגת הוא ור"ל לומר מלת או דכאן היא תמורת מלת או ובגמרא דמלת או גוטיה תתפרש למע
 עיניו לשון ודאי כמו אם כסף תלוה עמי וצנין שבי או כמו אם כמקוית לכו לכו מביא רש"י שתי לשונות ללשון ראשון והיינו ודא
 או יכנע או יכנע בודחי וללשון שני או יכנע אולי יכנע :

רש"י

שבינים זכה של גלות ככל . פירש רבותינו כנגד שנים שפיה לה לשנות וזה שבתה : תשבות מלאכות באת מתתא . אבל בלא מתנתא
 או תשבת הארץ פתח . וכוונתו יונם באת מתתא כולם מלאכות : וזאת . היס ראה ויגם : (לו) מרף כלכנס חיוני לשון רף הלכס .
 ואל הרף לכו . כיהמ"ם של ח"ד עיקר שר"י הטנון כמ"ם . כמו חלל חולל כסוף . וקראת לשבת עונם . ואין חכר כיהס בתלמוד
 פשטית מולין נתמרן באלו עריפות : (לט) ימקו . מן מחרוזת חבורות בענין נכס יספנו . (מב) וזכרתיו וגו' אם יכנע לכנס :
 והארך

מכלל יופי

הסמכו : (לף) (מרף) . שרשו רכך בבלם	ומן השרש מוכלע כדנשות שם : (מא) (או יא)
נחמיה ת במוצל ידיהם ובמכלל כתב רכי יהודה אך	דל"ת :
והבארני מרף כלכנס אינו מיעקר רכך והנכון והישר	לדעת רבי יונה
להיותו בעקר זה בבלם במוצל ידיהם . ששרשו עלל	טקום וזו העשף כמו ואז
משפטם בהשלימים קרפך קעצד בבלם	יכנע ולדעת רד"ק כחכרוו ופירושו כלומר או בגלות יכנע
מלחי ח' וזבת קשמת	לכנס הערל או מהי :
לוי כי משחהם (לו) נדף שם פתח	(מב) בריתי יעקב . מנחה מלאים וזה אחד מהם
בהם : (לז) (הקוסה) . מכנין נפעל	וכמדת בחמשה מקומות יעקב מלח
	ואליהו חסר יעקב בעל חית משמו זל אליהו ערסון סיכא ויחמר
	נאלת

א אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר : מִן וְהָאָרֶץ תִּזְכֹּר
 מֵהֵם וְתָרַץ אֶת־שַׁבְתֵּיהֶּם בְּהִשְׁמָהּ מֵהֵם
 וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנֵם יַעַן וּבִיַעַן בְּמִשְׁפָּטֵי
 מֵאִסוּ וְאֶת־חַקְתִּי נִעְלָה נִפְשָׁם : מִדַּ וְאֶף־
 נִס־זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאָרֶץ אֲבֵי־הֵם לֹא־מֵאֲסָתִים
 וְלֹא־נִעְלָתִים לְכַלְתָּם לְהַפְרֵי בְרִיתִי אִתְּכֶם כִּי אֲנִי
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : מִה וְזָכַרְתִּי לְהֵם בְּרִית
 רְאשֵׁינִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אִתְּכֶם מֵאָרֶץ מִצְרַיִם
 לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִיּוֹת לְהֵם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה :
 מו אֱלֹהֵי הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים וְהַתּוֹרֹת
 רביעי אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל בְּהַר
 שֵׁשִׁי סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה : פ א וַיִּדְבֹּר
 כז יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
 ישראל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יִפְלֵא נֶדֶר
 בְּעֶרְכָּךָ נִפְשָׁת לַיהוָה : ג וְהָיָה עֶרְכָּךָ הַזָּכָר
 מִבֵּין עֲשָׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה
 עֶרְכָּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל בְּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ :
 ד וְאִם־נִקְבָּה הָיָה וְהָיָה עֶרְכָּךָ שְׁלֹשִׁים
 שֶׁקֶל : ה וְאִם מִבֵּין־חֲמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־
 עֲשָׂרִים

ית־קָמִי דַעֲס־יִצְחָק וְאֶף יִת־קָמִי דַעֲס־
 אֲבָרְהָם אֲנִי־דָבִיר וְאֶרְעָא אֲנִי־דָבִיר :
 מִן וְאֶרְעָא תִתְרַשֵׁשׁ מִנְהוֹן וְתַרְעֵי נִת־
 שְׁמִיטָהּא בְּדַצְדִּיאַת מִנְהוֹן וְאֲנִי וְרַעוֹן יִת־
 חוּבִיהוֹן לְנִטְוִין חֲלָף־בְּרַכָּן אִי־מִי־עֲלִידוֹן
 דְּבִדְעִי קָצוּ וְיִת־קָמִי בְּחִיקַת נִפְשָׁהוֹן :
 מִד וְאֶף־בְּרַם־בְּדָא בְּמַחֲוִיהוֹן בְּאַרְעַ
 פְּעֻלֵי־דְּבִבִיהוֹן לְא־אֶרְשֵׁי־שִׁטְוִין וְלֹא־
 אֶרְחִיקִינוּן לְשִׁיִּצְוִיהוֹן לְאֶשְׁנָאָה קָמִי
 עֲמַהוֹן אֲרִי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵהוֹן : מִה וְדָבִירָנָא
 לְהוֹן קִיָּם קָדְמָאֵי דְאֶפִּיקִית־יְהוָהוֹן מֵאָרְעָא
 דְּמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמֵיָא לְמַחֲוִי לְהוֹן לְאֱלֹהָא
 אֲנִי יְיָ : מו אֲלִין קָמִיָא וְדִיעֵיָא וְאֲוִרְחָא
 דִּיהֵב יְיָ בֵּין־מִימְרֵיהֶּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוֹרָא
 דְּסִינַי בְּיַד־דְּמֹשֶׁה : א וּמְלִיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה
 לְמִימְרֵי : ב מְלִיל עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימְרֵי
 לְהוֹן נְבִיר אֲרִי נִפְרִישׁ נֶדֶר בְּפוֹרְסָן נִפְשָׁתָא
 קָדְס־יְיָ : ג וְהָיָה פוֹרְסָנִיהֶּ דְּדָכְרָא מִבְּרַ
 עֲשָׂרִין שָׁנִין וְעַד בְּרִשְׁתָּן שְׁנִין וְהָיָה פוֹרְסָנִיהֶּ
 חֲמִשִּׁין סְלֻעִין דְּכֶסֶף בְּסֶלְעֵי קוֹדֶשׁא :
 ד וְאִם־נִקְבָּתָא הָיָה וְהָיָה פוֹרְסָנִיהֶּ תְּלָתִין סְלֻעִין : ה וְאִם־מִבְּרַ חֲמֵשׁ שָׁנִין וְעַד בְּרִשְׁתָּן

עשרין

דשירי

ואל־אֶזְכֹּר כְּתוּבָה תְּקוּמוֹת יַעֲקֹב נֹטֵל אֹת מִשְׁחוֹן שֶׁל אֱלֹהִים עֲרֹכִין שִׁכְלֵי חֲסֵד גְּלוּלֵת כְּנִי : וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב . לְמַחֲוִי
 חֲתוּרָתִי כְּלוּמַר כְּדֹלִי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכַן אֵלֶם אִינִי כְּדֹלִי הִרִי יִלְחַק עִמּוֹ וְאֵלֶם אִינִי כְּדֹלִי הִרִי אֲחֵרֵם עִמּוֹ שְׂהוּ כְּדֹלִי וְלִמֵּה לֹא־אֲחֵרֵהּ זְכִירָה
 כִּי־יִתְקַלְלֵהּ חֲסֵדוֹ שֶׁל יִלְחַק כְּרֹאֶה לְפָנָי לְמַדּוֹ זְנוּנָת עַל הַחוּבָה : (בג) יַעֲוִבִיעַן . גְּלוּלֵת וְכַנְמוֹל אֲשֶׁר בְּחֶסֶד־סִי חֲמֵסוּ :
 (מד) וְאֶף־גַּם וְאֶת־ וְאֶף־לִכְלוּ אִינִי עוֹזֵב עִמָּם זֹאת הַפּוֹרְעֵנוֹת אֲשֶׁר אֲחֵרְתִי בְּכֹחוֹתֵם בְּאֶרֶץ חוּבִיָּהֶם לֹא עוֹלָמִיתִים לְכָלוּתֵם וְלִהְיֵר
 בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתְּכֶם : (מה) בְּרִיתִי דְאֲשׁוּבוֹם . שֶׁל־שֶׁכֶּטִים : (מו) וְהַתּוֹרָה . חֲסֵת בְּכַתֵּב וְאֶת־כְּעֵל פֶּה מוֹדֵר שְׁכֵלֵם נִתְנֵן
 לְמַחֲוִי סִינַי : (נ) כִּי־יִפְלֵא . יִפְרִישׁ כְּנִי . בְּעֶרְכָּךָ־נִפְשָׁת . לִיתָן עֶרְךָ כְּפִשׁוֹ לְמִימְרֵי עֶרְךָ דְּכֶר סִנְפֵסוּ מְלֹחֵי־כּוֹ עֲלִי :
 (ג) וְהָיָה עֶרְכָּךָ־וְגו' . אִין עֶרְךָ וְהִלְשָׁן דְּתִים אֱלֹהִים בֵּין־הוּא וְיִקְרַ בֵּין־הוּא וְזוֹ . כְּפִישְׁנִי הוּא הַעֶרְךָ הַקָּטָן עֲלִית כְּפִדְסָה זו :
 עֶרְכָּךָ . כְּמוֹ עֶרְךָ וְכַפֵּל סְכֵמִין לֹא־דַעְתִּי מֵאִי־הוּא לְשׁוֹן הוּא (ז) : (ח) וְאִם מִבְּרַ חֲמֵשׁ שָׁנִים . לֹא־יִהְיֶה הַנֶּדֶר קָטָן אֲלִין
 כְּדָבִיר קָטָן כְּלוֹם אֱלֹהֵי־רֹאשׁוֹ שְׁאִיִּר עֶרְךָ הַקָּטָן שְׂהוּ בֵּין חֲמֵשׁ שָׁנִים עֲלִי : (י) וְאִם מִבְּרַ שְׁשִׁים שָׁנָה וְגו' . כְּמוֹנֵי לִמְוִי הַקָּטָן הַאֲשֶׁר קְרוּבָה
 לְכַסֵּב כְּלִישׁ לְפִיךָ הֵיטֵב פּוֹתֵת בְּהוֹדְקוֹ וְיִתֵּר עֲשֵׁלִים כְּעֶרְכּוֹ וְהֵאֵלֵם אִינִי פּוֹתֵת אֱלֹהִים כְּעֶרְכּוֹ (עֲרֹכִין ט) דְּאֲמִירִי אִינִישׁ סִכָּל
 כְּבִיתָא